

י"ל ע"י ק"ן תר"ג לזכ"ר הרבנים
טובות נשמת הרבני הנגיד הנכבד
הרה"ח ר' אריה (לייבל)
בהרה"ח ר' יונה רובין ז"ל

תורה שבכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פרוש רש"י

פרשת אמור | גיליון ק"ח - שנה ג' | איר תשפ"ו

פנינים מאירים
לשולחן השבת

פר"ס התורה

פשט

לא לשכוח לעלות לרגל

וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום וגו' (ויקרא כג, טו-טז)

על דרך הפשט כותב הגה"ק רבי יצחק קארו ז"ע, בספרו 'תולדות יצחק', טעם למצות ספירת העומר, מפני שבימים אלו כל איש ישראל עסוק בקציר שלו, שהרי חצי ניסן ואייר וחצי סיון היא תקופת הקציר (רש"י בראשית ח, כב), וכולם מפורים בשדותיהם וטרודים בעבודתם, ושמא מרוב הטרדה ישכחו לעלות לרגל בחג השבועות, לכן אמרה תורה לספור הימים מתח הפסח עד חג השבועות, כדי שיזכרו ולא יסחו דעתם מתח השבועות הקרב ובא.

רמז

מתלמידיו של אהרן

אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן (ויקרא כא, א)

רמז יקר בפסוק זה כותב הרה"ק רבי שאול ידידיה ממזוזיץ ז"ע בספרו 'ישא ברכה', כי הנה שנו חכמים (אבות א, יב) 'הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום, ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'.

על כך רמז הכתוב בתיבת 'אָמַר' שהוא ראשי תיבות א' - אוהב שלום, אוהב את הבריות, מ' - מקרבן לתורה, ר' - רודף שלום. את זאת יאמר לכהנים בני אהרן שיתנהגו כמידת אביהם.

דרוש

שנים קוצרים ואחד נתון

וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצְרֵי אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ בְּקִצְרְךָ (ויקרא כג, כב)

יש לדייק בלשון הכתוב, שפתח ואמר בלשון רבים וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצְרֵי אֲרָצְכֶם, וסיים בלשון יחיד לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ בְּקִצְרְךָ.

ביאור נפלא מביא רבינו החיד"א ז"ע במשנת הגאון רבי משה בירדוגו ז"ע בספרו 'ראש משביר', כי הנה שנינו במשנה במשנת פאה (ב, ח) שבעל הבית שקצר חצי שדהו, ואחר כך מכר את חצו השני, איי חובת השארת פאה על השדה כולה מוטלת על הקונה, מאחר שהחייב של פאה נקבע בסיום קצירת השדה. על כך אמר הכתוב וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצְרֵי אֲרָצְכֶם - לשון רבים, כלומר אף אם קצרו את השדה שני אנשים, המוכר קצר חצי והלוקח קצר חצי, מכל מקום לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ בְּקִצְרְךָ - לשון יחיד, שרק מי שסיים בפועל את קצירת השדה, עליו מוטלת החובת להניח פאה עבור כל השדה.

סוד

השערות - ממידת הדין

לֹא יִקְרְחוּ קְרָחָה בְּרֵאשֵׁם וּפְאֵת זָקֵנִים לֹא יִגְלַחוּ (ויקרא כא, ה)

המקובל האלוף רבי מנחם ריקאנטי ז"ע בספרו 'הייקאנטי' כותב, ששערות האדם רומזות לכוחות רוחניים שיש בשורש נשמת האדם, יש מהשערות ששורשם ממידת הדין והגבורה, ויש ששורשם ממידת החסד, ואותן השערות שהן ממידת החסד אסור להשחית אותן.

לכן הזוהרה התורה במיוחד לכהנים 'לא יקרחו קרחה בראשם', כי על פי תורת הקבלה נשמת הכהנים היא ממידת החסד, ומוזהרים הם שלא יגלחו את אותן השערות שהן ממידת החסד. לעומת זאת, הלויים הם ממידת הגבורה, לכן נאמר בלויים (במדבר ז, ז) 'והעבירו תעיר על כל בשרם', כדי שייסרו מגופם את אותן השערות שהם ממידת הגבורה, ולהתייש את כוח הגבורה והדינים שלהם.

פְּרֻשֵׁת הַפְּהָנִים, הַקְּרָבָנוֹת וְהַמּוֹעֲדִים

נושאי הפרשה: מצוות פהנים • פהן בעל מום • בהמה בעלת מום לקרבן • האסורים באכילת תרומה וקדשים • דינים בקרבנות • אותו ואת בנו • קדוש השם • שבת ומועדי השנה • מנורה ולחם הפנים • פרשת המגדף • מפה אדם ובהמה.

חלק מהמשל ויקרא הנקרא 'תורת הפנים', גם רב המצוות בפרשת אמור קשורות לפהנים ולעבודה במקדש. בנוסף מעשרת פרשת אמור בסך עצום של 63 מצוות (פעשירית מפל מצוות התורה!) בשלל נושאים אחרים.

אל בהמה זכר מותר בשחיטה ביום בו נשחטים בניו.

1. מסירות נפש

כל יהודי מצווה לקדש את השם, ולמסור לחטוא בפרהסיא, ויזכור שהשם הוציאנו ממצרים על מנת שימסרו נפש לשמו, והוא נאמן לשלם שכר. אולם לא ימסור נפש על מנת שיעשה לו נס, כי אז לא ייעשה לו נס.

2. תקלה בדרך

בפרשתנו מלמדת התורה שוב את איסור מלאכה בשבת, והמצוה לבית דין להוסיף עוד חודש אדר שני, אם יהודים נתקלו בדרך ולא יספיקו לעלות לרגל בפסח. בנוסף, מצוה עליהם לקדש כל ראש חודש, וכך יידעו אימתי חל כל מועד.

3. אלה מועדי

בפרשה מובאים בהרחבה דיני המועדים: א. חג המצות, וקרבן פסח. ב. ספירת העומר, ואיסור אכילת 'חדש' עד הקרבת העומר. ג. חג השבועות, והקרבת שתי הלחם. ד. ראש השנה, ומצות הזכרת זכרונות ושופרות. ה. צום יום הכיפורים. ו. חג הסוכות, ישיבה בסוכה ונטילת לולב. ז. שמיני עצרת.

בכל המועדות יש לשבות ממלאכה, ולקדש היום באכילה וכסות נקיה וקרבנות מוסף. בחול המועד מותר לעשות מלאכת דבר האבד שיש בו חסרון כיס. באמצע פרשת המועדות מוזכר הפסוק מצות פאה ולקט לעניים בשדות, והעושה כן, כאילו בנה המקדש והקריב קרבנות.

4. נרות ולחם

מצוה להדליק בכל ערב את המנורה במקדש, ולערוך על השלחן את לחמי הפנים, ובייכים עם לבונה.

5. בן המצרי

אמו של המגדף היתה משבט דן, ואביו היה המצרי שהרגו משה. הוא לגלג על מצות לחם הפנים, וכן התקוטט עם אחד מבני שבט דן שטען שאסור לו לקבוע אהלו במחנה דן. הם ניגשו לדין תורה, וכאשר פסקו שאסור לו לגור במחנה דן, יצא וידיף את השם המפורש. המגדף נענש בעונש סקילה, ולאחר מכן נתלה על עץ. לסיום הפרשה מוזכרים דיני חיוב מיתה להורג איש, וחיוב תשלומים למכה חברו, או להורג או מכה בהמה.

התורה וההפטרות

בפרשתנו מוזכרות מצוות לכהנים, בהקשר לכך מפטירים בנבואת יחזקאל, שלעתיד לבוא יעבדו במקדש הכהנים הכשרים וישמרו על דיני הכהונה, שלא ייטמאו למתים, ויקחו רק נשים הכשרות לכהונה, הם יורו הלכות לישראל, ויקבלו מתנות כהונה.

א. כבוד וקדושה

מצוות ואיסורים מיוחדים נאמרו רק לכהנים: א. החיוב לכבדם ולשמור על קדושתם. ב. האיסור לכהן זכר להיטמא למתים, מלבד למת מצוה, או לאחד משבעת קרובי משפחתו הקרובה: אשתו אפילו הארוסה, אמו ואביו, בנו ובתו, אחיו ואחותו הפנויה. ג. האיסור לכהן להתחתן עם גרושה וחללה ושאר פסולות כהונה. ד. בת כהן שאינה פנויה, נשרפת באש במידה וחטאה בעריות וחיללה את כבוד אביה.

בנוסף, נאמרו כמה מצוות מיוחדים לכהן גדול: א. הוא אינו נטמא אפילו לקרוביו, רק למת מצוה. ב. הוא עובד במקדש גם כשהוא אונן. ג. אסור לו לשאת אלמנה. ד. עליו לספר את שערות ראשו אחת לשלושים יום.

ב. תלישה ושריטה

הפסוק מפרט שלשה איסורים בהגנים, למרות שאיסורים אלו נאמרו גם בישראלים: א. האיסור לתלוש שערות הראש כצענע על מת. ב. איסור שריטה בבשר כצענע על מת. ג. איסור גילוח והשחתת הזקן בתער.

ג. רשימת מומים

כהן שיש מום בגופו, כל זמן שהמום לא התרפא, אינו ראוי לעבוד במקדש, אולם מותר לו לאכול תרומה או קרבנות. כמו כן, אסור להקריב בהמה בעלת מום, והפסוק מפרט רשימה של מומים באדם ובבהמה. אבל בעופות אין המום פוסל, רק מחוסר אבר בלבד.

ד. תשלום פירות

כהן טמא אסור באכילת תרומה עד הערב שאחרי טבילתו, ובאכילת מעשר שני עד אחרי הטבילה. כהן טמא שאכל קרבנות נענש בעונש כרת, ואם אכל תרומה, עונשו מיתה בידים שמים. אשת הכהן, ועבדו הכנעני, ובני שפחתו הכנענית, מותרים באכילת תרומה, וכן בת כהן שהתאלמנה או התגרשה ללא בנים. אולם ישראל ועבד-עברי של כהן אסורים באכילת תרומה, ואם אכלו, משלמים לכהן פירות חולין, והפירות הופכים להיות תרומה, בנוסף עליהם לשלם חומש.

ה. אותה ובנה

בהמה מותרת להקריב רק לאחר שמלאה לה שמונה ימים. בשעת עבודת קרבן, אין לחשוב לאוכלו חוץ לזמנו, ואם חשב הרי זה פיגול. אסור לשחוט בהמה נקבה ובו ביום לשחוט גם את בנה או בתה.

תקנת הגר"א לאפאן זי"ע

חיים של תורה

הגה"צ רבי אליהו לאפאן זי"ע תיקן ביישבתו ט"ו תקנות בדברים הצריכים חיזוק. ואחד מהם: 'ללמוד במשך השבוע הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום עם רש"י, וכדי שלא יקשה הדבר, יש ללמוד בכל יום פרשה אחת מפרשת השבוע'.

לב לדעת

הכרת והבנת מושג בתורה

קלוט | ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו וקלוט לא ירעה (ויקרא כב, כג)

אחד המומים הפוסלים בהמה מהקרבה על המזבח, נקרא בתורה בשם 'קלוט', ורש"י כותב 'שפרסותיו קלוטות'. מקור הדברים הוא במשנה ובגמרא מסכת בכורות (מ, א) שם אמרו 'שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס'. הכוונה, שברוך כלל בעל חיים טהור הוא מפרים פרסה, שפרסות רגליו מופצלות לשני חלקים, ואילו הקלוט אף שבמקור הוא בעל חיים ממין טהור, כבש או פרה, יש בו מום שפרסותיו קלוטות - עגולות ומחוברות, ואינו מפרים פרסה. בגמרא שם אמרו עוד, שאיסור 'קלוט' הוא לאו דווקא כאשר הפרסות אינן סדוקות, אלא אם הפרסה עגולה, אף אם היא סדוקה, הרי זה בעל מום, כי עצם העיגול דומה לחמור וסוס. ישנם פירושים נוספים למשמעות של 'קלוט':

- א. תרגום יונתן כתב שהכוונה שחסר לבהמה כליה אחת.
- ב. יש שפירשו (אונקלוס; אבן עזרא; ור"ק ומצודות ישעיה כה, ה), שקלוט הוא היפך של 'שרוע', דהיינו ש'שרוע' פירושו שאבר אחד גדול באופן חריג, ו'קלוט' פירושו שאבר אחד קטן באופן חריג.

ענינים לראות

הבנת מילה אחת בתורה

נוקב

ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל וגו' ויקב שם ה' מות יומת (ויקרא כד, יא-טו)

המילה 'לנקוב' מופיעה בימינו לפעמים במשמעות של עשיית נקב כמו: 'לנקוב נקב בחבית'. או במשמעות של דבר חד הנכנס לעומק כמו: 'המשגיח השמיע שיחה נוקבת...'. יש שהיא מופיעה במשמעות אחרת של 'לציין ולפרש', כגון: 'אי אפשר לנקוב בתאריך לסיום המלחמה'.

כאן בפסוק ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל, ביאר רש"י, עפ"י תרגום אונקלוס, את תיבת 'ויקב' - ופירש, דהיינו שהוא פירש והוציא בפיו את השם וקיללו [והוא כדוגמת הכתוב (בראשית ל, ח) נקבה שוכר, וכן (במזכר א, יז) האנשים וגו' אשר נקבו בשמות]. אולם מפרשים אחרים (תרגום ירושלמי, אבן עזרא) ביארו את תיבת 'ויקב' - ויחרף, דהיינו מלשון קללה וגידוף [כמו שאמר בלעם (במדבר כב, ח) מה אקוב]. ובעלי התוספות ב'מושג ונקים' ביארוהו מלשון נקב, שכתב את השם על דף, ודקר את השם הכתוב.

אך בהמשך על הפסוק ונקב שם ה' מות יומת, ביאר גם רש"י את תיבת 'ונקב' - לשון קללה, אולם אונקלוס ביאר גם שם 'ונקב' ודיפרש'.

אזניים לשמוע

כללי רש"י הק' בדרך דקדוק הלשון

ענרת או ענרת | ענרת או שבור או חרץ וגו' לא תקריבי אלה לה' (ויקרא כב, כב)

נס רפואי בחסדי שמים - זעקו הכותרות - 'אשה ענרת שלקתה בערונן, חזרה לראות אחרי טיפול רפואי חדשני. נסיון לערוך את הטיפול על עוד איש ענר שלקתה בענרת'. מה פשר שינוי הניקוד כאן...?

ובכן, הבה נלמד יחד את דברי רש"י בביאור תיבת ענרת המוזכרת בפרשתנו, וז"ל: 'ענרת - שם דבר של מום, ערונן בלשון נקבה, שלא יהא בו מום של עוררת'.

ביאור הדברים: האדם הזכר שאינה רואה, נקרא בשם- התואר 'ענר', והאשה הנקבה שאינה רואה נקראת בשם- התואר 'ענרת'. ואילו עצם המום של חוסר היכולת לראות, נקרא בשם העצם 'שם דבר', לפעמים בלשון זכר - ערונן, ולפעמים בלשון נקבה 'ענרת', אבל אין כל הבדל מי הוא בעל המום, אדם זכר או אשה נקבה, כי גם על נקבה אפשר לומר שהיא לקתה במום של ערונן, וגם על איש זכר אפשר לומר שהוא לקה במום של ענרת].

ובכן, כאן שהכתוב אומר שאין להקריב ענרת, אין הכוונה כ'שם תואר' על הבהמה, בהמה שהיא ענרת, שהרי הכתוב אינו מדבר כאן אודות הבהמה נקבה, אלא אודות הקרבן שהוא לשון זכר, כמו שנאמר בפסוק הקודם פל מום לא יקח בו, ואם היה מדובר כאן בשם- התואר היה צריך הכתוב לכתוב בלשון זכר שאין להקריב קרבן 'ענר'. אלא בהכרח שכונת הכתוב היא, אודות שם העצם של המום, שאין להקריב קרבן שיש בו מום של 'ענרת'.

נכד הכהנים

וקדשתו פי את לקחם אלהיך הוא מקריב קדש יהיה לך פי קדוש אני ה' מקדשכם (ויקרא כא, ח) קדש יהיה לך - נהוג בו קדושה, לפתוח ראשון בכל דבר, וקרבן ראשון פסענדה (רש"י).

קם באמצע השיעור

המשתתפים בשיעור הקבוע שמסר מרן הגאון חכם רבי בן ציון אבא שאול ז"ע, שבשבת קודש אחר הצהריים, בו השתתפו מאות חכמים ואוהבי תורה, הבחינו במשך כמה שבועות שבאמצע השיעור מתרומם לפתע רבי בן ציון ממקומו לרגעים אחדים. כאשר התופעה חזרה על עצמה כמה שבועות, החלו לחקור לפשר הדבר, עד שהתברר שהיה זה בכל פעם שנכנס אל בית המדרש אברך כהן צעיר, וחכם רבי בן ציון קם ממקומו לכבוד הכהן!

עוד מספרים לתלמידיו, שהם התחרו ביניהם בזמן השיעור מי יזכה להביא לו כוס תה חם, שהיה מקבלו בתודה ובברכה, אולם מתלמיד כהן לא הסכים בשום אופן לקבל. גם כאשר נחלה והוגבל בתנועותיו, והוא נזקק לעזרה בכדי ללבוש את מעילו, ניגש פעם אחד מתלמידיו, אברך כהן, והציע לו עזרה בלבישת המעיל, אך הוא סירב בתוקף: 'מה?! אני אשתמש בכהן?!...'

מי יכנס תחילה?

כאשר נסע פעם רבינו החפץ חיים ז"ע לעיר בריסק, להיפגש עם הגאון רבי חיים הלוי מבריסק ז"ע לדון בעסקי צבור, יצא לקראתו רבי חיים ועמו הגאון רבי שמחה זעליג יגור זצ"ל ראב"ד בריסק. כשעמדו לפני הבית בו היתה האסיפה אמורה להתקיים, התפתח דיון ביניהם מי מהשלושה יכנס תחילה. רבי חיים סבר כי האורח הדגול, החפץ חיים, יכנס תחילה. אולם החפץ חיים טען לעומתו כי הוא, רבי חיים, גדול בתורה ומרא דאתרא, יכנס תחילה, ואחריו רבי שמחה זעליג המכהן כאב בית דין. נענה הגאון רבי חיים מבריסק ואמר: אני אציע פשרה מקובלת, ניכנס לבית לפי סדר החשיבות 'כהן לוי וישראל', תחילה יכנס החפץ חיים שהוא

כהן, אחרי זה אכנס אני שאני לוי, והשלישי יכנס רבי שמחה זעליג שהוא ישראל. ההצעה התקבלה ואכן כך עשו.

הריני מוכן ומזומן...

על שולחנו של הגה"צ רבי יהודה זאב סגל ז"ע, ראש ישיבת מנצ'סט'ר, התארחו פעם משפחת הכנים לטעודת שבת. הוא דאג בעצמו לחלק יין קידוש ופרוסות חלה לבני משפחת הכהנים תחילה, ואפילו ילדי הכהנים הוקדמו למבוגרים האחרים שהיו שם, ובטרם נתן לבני משפחת הכהנים את היין והחלה הקדים ואמר: 'הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של וקדשתו'.

אל תרים אותי!

זהירות יתירה היה נזהר הגה"צ רבי זונדל קרויזר ז"ע, בעל 'אור החמה', מלעשות שימוש בכהן. פעם נקש אחד מתלמידיו, תלמיד חכם כהן, על דלת ביתו במשך דקות ארוכות, אך היא לא נפתחה. התלמיד הטח אוזנו ושמע את קולו של רבי זונדל מתוך הבית, מהם הבין שרבי זונדל נמצא בבית, כך שהיה זה פלא בעיניו מדוע אינו פותח את הדלת. הוא דאג לשלומו שמא הוא נפל ונחבל, ולכן פתח בעצמו את הדלת ונכנס פנימה, ואכן הוא מצא את הגאון רבי זונדל שוכב על הארץ בלי יכולת לקום על רגליו, מה שהתברר בהמשך כשבר בצלעות.

מיהר התלמיד הכהן לרוכן לעברו ולסייע לו לקום, אך רבי זונדל סירב בתוקף ומזהר בו: 'אתה כהן! אל תרים אותי!'. בלית ברירה יצא הלה החוצה לקרוא לאחד השכנים, הלה הטח ידו והחל להרים את רבי זונדל, תוך כדי שהתלמיד הכהן מנסה להושיט גם הוא את ידו, אך כשהרגיש רבי זונדל בידו של התלמיד, שמת את עצמו ממנו וזעק בתוקף: 'אתה כהן, אסור לי להשתמש בך!'.

לדעת חכמה ומוסר להבין

פניני מוסר, חכמה, וחיוק, מתוך פסוקי הפרשה

ואמרו: אכן גם אנחנו עורכים י"ב חלות, כי על השלחן יש שתי חלות, ואני הוא 'יוד' - יהודי (המילה 'יוד' באידיש, משמשת גם לאות י' וגם כמינוי ליהודי), ויחדיו הרי יש לנו י"ב חלות...'

היכן נמצא הראש...?

וענינתם את נפשיתם בתשעה להדש פערב (ויקרא כב, לב)

באחת משיחותיו דרש הגה"צ רבי שלום שברדון ז"ע: ראו זה פלא, בכניסת ליל יום הכיפורים, לאחר שעסקנו כל היום באכילה ושתייה, אנו זועקים בקול רם 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', משום שאנו דומים למלאכי השרת, ואילו בתפילת ערבית של מוצאי יום הכיפורים, לאחר יום שלם של תפילה ועינוי הגוף, הרי בוודאי אנו דומים עוד יותר למלאכי השרת, ולמה אז לא אומרים 'ברוך שם' בקול רם...?

איש אחר

ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים (ויקרא כב, ז) אל תקרי ואחר, אלא 'ואחר' יאכל מן הקדשים, כי על ידי הטבילה הוא נהפך להיות איש אחר לגמרי, ואינו אותו איש שהיה לפני הטבילה.

(הגה"ק השפע חיים מצאנו ז"ע)

והתשובה המטלטלת: בליל יום הכיפורים אמנם הכרס מלאה וגדושה מון אל זן מסועדות, אך היכן נמצאת מחשבתו של אדם? המחשבה נתונה כולה בקדושת היום ועבודתו, ראוי הוא לומר 'ברוך שם' בקול רם כמלאכי השרת, אבל במוצאי יום הכיפורים בתפילת ערבית, אף שהגוף מעונה מן התענית, אבל המחשבה כבר נודדת אל פרוסות העוגה והקפה....

ששה מיליון לאוין!

ובבשרם לא ישרטו שרשית (ויקרא כא, ח)

רבה של אנטוורפן, הגאון רבי חיים קרייזוויט זצ"ל, חד חידה: 'כיצד יתכן שאדם עושה מעשה אחד, והוא עובר בכך על ששה מיליון לאוין!...--'.

והתשובה: השרוט בבשרו על ששת מיליון היהודים הי"ד שנהרגו בשואת אירופה. שהרי מבואר במסכת מכות (דף כ, א) ובשלחן ערוך (יו"ד סי' קפ, ח), שהשרוט שריטה אחת על המשה מתיים, חייב על כל אחת ואחת, נמצא שהשרוט שריטה אחת על ששה מליון יהודים, חייב על כל אחד ואחד (וראה חשוקי חמד מכות שם, שדן בזה).

שתי חלות, ויהודי

ושמת אותם שתיים מערכות שש המערכת על השלחן הטהר לפני ה' (ויקרא כד, י)

היו צדיקים שנהגו לערוך על שלחן השבת בכל סעודה י"ב חלות, על פי המבואר בארז"ל, כנגד י"ב חלות שהיו על השלחן במקדש. כאשר נשאלו הרה"ק רבי העניך מאלכסנדר ז"ע, והרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר ז"ע, מדוע אין הם נוהגים לערוך על השלחן י"ב חלות, ענו

מי חי יותר שנים?

דיוק בלשון הפסוק בפרשת אמור שמשמש כמקור לחידוש מרעיש ולפיו האנשים חיים יותר מנשים | וגם: מה הקשר בין מיעוט שיחה לאריכות ימים ושנים?

בתחילת פרשת אמור נאמר (כא, א) אָמַר אֱלֹהִים וְגו' לִנְפֹשׁ לֹא יִשְׁמָא בְּעַמּוּזוֹ פִּי אִם לְשִׁארוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו וְלֵאמֹר וְלֵאבִיו וְגו'. המפרשים מדקדקים, שהרי בכל מקום בתורה הקדים הכתוב את הזכר לנקבה, ומה טעם הקדים כאן ואמר וְלֵאמֹר וְלֵאבִיו?

הזכר חי יותר

חידוש פלא כותב כאן באבן עזרא וז"ל: 'וטעם להזכיר אמו קודם האב, כי הזכר חי יותר מהנקבה רובו'. כלומר, לפיכך הזכיר הכתוב את מיתת אמו לפני אביו, כי בדרך כלל אביו יאריך ימים יותר מאמו.

היכן הירושלמי?

ידעה מרעשה זו מופיעה גם בתוספות במסכת כתובות (נב, א ד"ה רצה), שם מבואר שתיקנו חכמים את חובת הבעל לפרוק את אשתו מהשב, תמורת זכירתו בפירות נכסיה, וכן תיקנו שהבעל מחויב בקבורתה, תחת תמורתו זכייתו בכתובתה. בטעם שתיקנו דווקא בסדר זה, פריקה ואחר כך קבורה, פירשו התוספות, שפירות ופרקן הם שני דברים שאינם מצויים ושכיחים, אבל כתובה וקבורת אשה הם שני דברים מצויים, לפי שהנשים ממהרות למות מן האנשים, כדאמר בירושלמי, עכ"ל.

אכן כבר העיר בשו"ת דברי ציב (אבה"ע) סימן לא, אות יב) שבירושלמי שלנו לא נמצאו דברים אלו, אמנם כתב עוד, שיש לתלות בזה מחלוקת בבלי וירושלמי אם נשים מאריכות ימים יותר מאנשים, עיי"ש.

סכנה או טבע?

זאת ועוד אנו מוצאים במסכת כתובות (פג, ב), שהמסלק עצמו מנכסיה אשתו וכותב לה אין לי דין ודברים בנכסין, לא סילק עצמו מירושתה, כי אדם מסלק עצמו רק מדבר שאינו שכיח, ואילו ירושת אשתו הוא דבר יותר שכיח, וביארו התוספות: 'מיתה שכיחה - שזא משום דרוב פעמים מסתכנת בלידה'. על כך כותב שם המהר"ם שיף חידוש נשגב, שאמנם כאן כתבו התוספות שנשים מקדימות למות מחמת סכנה, אולם לפי דברי התוספות בשם הירושלמי, משמע שאין זה מצד סכנה, אלא מצד הטבע שקבע הקב"ה בעולמו, שהנשים ממהרות למות יותר מהאנשים. והוא פלא.

בינה יתירה - מדוע?

חידוש זה שאנשים מאריכים ימים יותר, אנו מגלים בפירוש המשניות להרמב"ם (נדה פ"ה מ"ו), המבאר מדוע עונת הנדרים באשה הוא מגיל י"ב שנים, ובאנשים רק מבן י"ג שנים, מפני שרוב הפעמים האנשים מאריכים ימים יותר מהנשים, ועל כן גם זמן נגרותם מתאחר!

החיים בינן!

בביאור דברי הרמב"ם כתב בשו"ת אפרקסטא דעניא (ח"ד, ס"י שנו), שהאשה מקדימה לבוא לכלל בינה בהיות בת י"ב, משום שחיי האשה קצרים מחיי האיש, וכל מי שחיי קצרים יקדם זמן ביתו. כפי שנשמע שמועה על העם מארץ יפו, שחיייהם רק כערך חמישים וקצת יותר, והמה נשלמים בשכלם בשנת הי"ב!

תשעה קבין שיחה

הסבר פלאי למיתת הנשים בקיצור שנים, כותב הג"ר אברהם פאלאג'י ז"ע בספרו 'ברך את אברהם' (כי צצא דרוש ד), ובספרו 'אברהם את ידו' (ח"ב דרוש יב לס"ת), לפי שלכל אדם נקצב כמה תיבות ידבר בחייו, וכאשר הוא מסיים לדבר את סך המילים, אינו יכול לחיות עוד, וכיון שנשים דברניות הן, ונטלו תשעה קבין שיחה, מסיימות הן במהרה את מסכת החיים שלהן.

רק כהן גדול

ברם, הרבה אחרונים תמחו על האבן עזרא, שאמנם בתחילת פרשתו מוזכר וְלֵאמֹר וְלֵאבִיו, אבל כמה פסוקים לאחר מכן, בדיני כהן גדול כתוב (פסוק יא) לֵאבִיו וְלֵאמֹר לֹא יִשְׁמָא, הרי מפורש שהזכיר מיתת האב לפני האם!

תירוץ מחודד כתבו האחרונים, שדווקא אצל כהן גדול הקדים מיתת אביו לאמו, כי בדרך כלל גם אביו היה כהן גדול, כך שרק בשעת מיתת אביו נהיה הבן כהן גדול, ונמצא שיותר מצוי שיחה כהן-גדול קובר את אביו מאשר את אמו, כי אם אמו תמות כדרך כל העולם קודם אביו, ואביו עדיין חי, אז יהיה אביו הכהן הגדול ולא הבן, ורק באופן שאמו מתה אחר אביו, מצוי שיחה הבן כהן גדול, ודו"ק.

נשמעה שמועה על העם מארץ יפו שחיייהם רק כערך חמישים שנה, והמה נשלמים בשכלם בשנת הי"ב

פסוק בפרשת נזיר

תמיהה נוספת על האבן עזרא, תמה בספר 'גן רוה', ממקרא מפורש בפרשת נשא (במדבר ו, ז) בדיני נזיר האסור להיטמא למת: 'וְלֵאבִיו וְלֵאמֹר וְגו' לֹא יִשְׁמָא לְהֵם בְּמָתָם, הרי שהקדים מיתת האב לאם, וצ"ע.

לעתיד לבוא

עוד תמחו מפסוק מפורש בהפסרת השבוע (יחזקאל מד, כה) וְאֵל מַת אָדָם לֹא יָבֹא לְטַמְאָהּ פִּי אִם לֵאבִי וְלֵאמֹר, הרי שכאן בכהן הדיוט הקדים הכתוב אב לאם. אכן בשו"ת אפרקסטא דעניא (שם) כתב ליישב, שפסוק זה מדבר לעתיד לבוא, כאשר יתבטלו קללות זוה, וממילא יאריכו הנשים חיים כמו האנשים.

רק צדקניות

ואילו במדרש לקח טוב (בראשית כג, ג) כתוב דבר חידוש, שרק הנשים הצדקניות מתות לפני בעליהן, כי אם בעליהן ימותו לפנייהן, אזי הן יהיו אלמנות ויתבונן. וכן היה אצל שרה אמנו שמתה בחיי אברהם, וכן רחל מתה בחיי יעקב, ועוד.

זקנות יותר מזקנים

עוד דבר מעניין אנו מוצאים במשך חכמה פרשת בחוקותי (ויקרא כז, ד) שרק כלפי נשים צעירות כתבו התוספות שהן מתות יותר מאנשים, אבל נשים זקנות מאריכות ימים יותר מאנשים זקנים, ולכן מגיל עשרים עד ששים כתוב "אם נקבה", כי בשנים אלו ימי חייה מוטלים בספק כי הוא מסוכנת למות. ואילו משישים ולמעלה כתוב "אם זכר", שכאן אדרבה אינו מצוי בזכר יותר משישים.

וספרתם לכם ממחרת הפסח - מה ההכרח?

וספרתם לכם ממחרת השבֹּת מִיּוֹם הַבֵּיאֲכֶם אֶת עַמְרֹן הַתְּנַנְפָּה שֶׁבַע שְׁבֹתוֹת תְּמַיִמֹת תִּהְיֶינָה (ויקרא כג, טו) מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת - מִמִּקְרַת יוֹם טוֹב (כס"ו).

נגד הבייתוסים

הגמרא במסכת מנחות (סה, א-טו, א) מאריכה לבאר שכוונת הכתוב 'ממחרת השבת' היינו למחרת יום טוב ראשון של פסח, ולהוציא מדעת הבייתוסים הכופרים שפירשו שכוונת הכתוב להתחיל לספור תמיד ביום ראשון בשבוע, למחרת שבת כפשוטו, הנקראת 'שבת בראשית'.

והגמרא מביאה על כך חמשה הוכחות להוציא מדעתם:

יותר מחמישים

א. לדעת רבי יוסי רבי יהודה: יש לדייק זאת מהאומר "תספרו חמישים יום", שבכל שנה ושנה יספרו רק חמישים יום, ואם יתחילו לספור תמיד ביום ראשון בשבוע, נמצא שבשנה שחל יו"ט ראשון של פסח בשבת, יתחילו לספור למחרת ביום ראשון, ואילו שנה לאחר מכן אם יחול חג הפסח ביום שישי, ויתחילו גם אז לספור רק ביום ראשון, שזוהו יום שני של פסח, הרי זה כאילו ספרו חמישים-ואחד ימים.

לשאלו לבית דין

ב. לדעת רבי יהודה בן בתירא: כיון שנאמר 'תספרו לך', ספירה התלויה בבית דין, דהיינו יום טוב שאדם צריך לשאול לבית דין אימתי חל יום טוב, יצתה שבת בראשית שאין צריך

לאדם לישראל לבית דין אימתי חל יום ראשון.

הרבה שבתות

ג. לדעת רבי יוסי: אם הכוונה לסתם שבת, הרי כל השנה כולה מלאה שבתות, וכיצד נדע באיזה שבת הכתוב מדבר, אלא בהכרח שהכוונה לפסח.

סמוך לחג

ד. עוד אמר רבי יוסי: נאמרה 'שבת' בהמשך הכתוב 'עד ממחרת השבת השביעית תספרו', וכשם ששם הכוונה סמוך לחג [כי למחרת אותו יום חל חג השבועות], אף תחילת הכתוב "וספרתם לכם ממחרת השבת" הכוונה סמוך לחג.

מצה מהחדש

ה. לדעת רבי שמעון בן אלעזר: כתוב אחד אומר 'ששת ימים תאכל מצות', וכתוב אחד אומר 'שבעת ימים מצות תאכלו', הא כיצד? מצה של תבואה חדשה, אי אפשר לאוכלה כל שבועה, אלא ששה, כי ביום הראשון טרם הקרבת העומר אי אפשר לאכול מן החדש. ומכאן בהכרח שכוונת הכתוב 'ממחרת השבת' היינו יו"ט ולא שבת בראשית, כי אם תמתין עד לאחר השבת, נמצאת מבטל מקרא זה, כגון אם חל פסח בשני בשבת, ולא תביא העומר עד לאחר השבת, נמצא שלא תאכל מצה חדש אלא יום אחד בלבד.

כללי רש"י

כללי ודרכי רש"י הק' בפירושו על התורה

פירוש שני בלי לכתוב 'דבר אחר'

הפירוש השני, כגון בפרשת בעלונתך (במדבר יב, א) שהביא שם רש"י שני פירושים על התיבות 'האשה הכשית', ולא כתב שם 'דבר אחר' לפני הפירוש השני, ובטעם הדבר ביאר שם הרא"ם וז"ל: 'זהו [הביאור השני ברש"י] לפי פשוטו של מקרא, והראשון על פי מדרש רז"ל, שזה הפירוש לא הוזכר בשום מקום, ולכן לא כתב על זה דבר אחר'.

לפעמים, במקום לכתוב 'דבר אחר', כותב רש"י הלשון 'ועוד', וגם לכך יש כוונה וסיבה מדוע שינה רש"י לשונו לכתוב 'ועוד', ולא 'דבר אחר' (ראה למשל בגור אריה על רש"י בראשית טז, ה).

בדרך כלל כאשר רש"י מביא שני פירושים על פסוק אחד, הוא כותב לפני הפירוש השני: 'דבר אחר...'. אך לפעמים כותב רש"י פירוש נוסף, בלי לציין לפניו ולכתוב 'דבר אחר'.

כן כתב בספר הזכרונות חזי יצחק [שחיברו הג"ר יצחק קאראבליו וצ"ל, נדפס בליוורנו שנת תקנ"א], על פירוש רש"י בפרשת בראשית (א, כו) וז"ל: 'דרכו של רש"י להביא פירוש אחר בפסוק, אף דאיוו כותב דבר אחר'.

מפרשי רש"י כתבו ביאורים וטעמים מדוע אכן לא כתב רש"י באותן המקומות 'דבר אחר' לפני

תולדות רש"י הק'

קורות חייו • רבותיו תלמידיו • חיבוריו

פרק י"ד - הקצב שזכה להיות שכנו של רש"י בגן-עדן

פדיון שבויה

'יום אחד כשאני בתוך האטליו, ראיתי קבוצת ערלים עוברת ברחוב, מוליכים כמה שבויים ונביהם נערה הבוכה בכי מר. יצאתי לרחוב ושאלתי אותה למה את בוכה כל כך? והיא אמרה לי: יהודייה אני, והערלים האלה התנפלו עלינו, בזו והיכו ולקחו אותי בשבי'.

'נכמרו רחמי עליה, ופדיתי אותה מהם בדמים מרובים. הנערה הייתה אז בת שתיים עשרה שנה, האכלתיה והלבשתיה כראוי וגידלתי אותה בתוך ביתי, עד שהבאתי אותה לחופה'.

בלתי לה' לבדו

שאל רש"י את הקצב: ובמעשה זה שעשית, האם היית מקווה לשכר בעולם הבא? ענה לו הקצב: לא למדתי תורה ואיני בקי בטיב עולם הבא, אך בוודאי שלא עשיתי זאת לשום תגמול שכר, כי האם לא די בשמחה ששמחתי במעשה טוב זה בעולם הזה, שאקווה לעוד שכר לעולם הבא?!

ענה לו רש"י: אם כן, אציג עצמי לפניך, הנני זכיתי לפרש התורה הכתובה והמסורה, ואתה תזכה להיות שכני בעולם הבא!

בפרק הקודם הבאנו את המסופר בכמה ספרי מעשיות, שרש"י הקדוש ישב בתענית כדי שיגלו לו משמים מי יהיה שכנו בגן עדן, עד שנודע לו ששכנו יהיה עשיר המתגורר בספרד שנהג במידת הרחמים בכלה יתומה.

הקצב השכן

גירסא אחרת ושונה מובאת בכמה ספרי מעשיות (ספר 'רש"י') [טובנהוין]; ספר ילקוט שבע [בן עזמר], ועוד), שיגילו לרש"י משמים כי פלוני הקצב מעיר פלונית הוא יהיה שכנו לעתיד לבוא. נסע רש"י לאותה עיר, על מנת לתהות על קנקנו של הקצב, וכאשר בא אל האטליו החל רש"י לשוחח עמו, וביקש ממנו שיגיד לו מה הם המעשים הטובים שעשה מימיו. ענה לו הקצב: אין בי מעשים, מלבד מה שאני נותן לצדקה מחצית מכל הרווחים שאני משתכר באטליו.

אמר לו רש"י: עדיין אין די בכך, הודיעני נא אם עשית פעם דבר גדול ונשגב. החריש הקצב, עד שפתח וסיפר:

